

Серед засуджених жінок, які відбувають покарання в УВП мінімального рівня безпеки, мали в минулому судимість 15–20 %, майже кожна третя із засуджених у анонімних бесідах зізналася в здійсненні одного-двох злочинів, що залишилися безкарними. До більшої частини жінок міра покарання до засудження була застосована умовно або вони були засуджені до альтернативних видів покарань;

– по-друге, однією з категорій жінок, засуджених до позбавлення волі, є злісні злочинці, які скоюють повторні злочини і не стають на шлях виправлення та ресоціалізації. До цієї категорії жінок належать жінки, які скоїли злочини в підлітковому віці – в 14–16 років або в період навчання у школі, ПТУ, коледжах, ліцеях;

– по-третє, в сучасних умовах реформування кримінально-виконавчої системи немає диференційованого підходу під час призначення жінкам покарання. У зв'язку з чим слід привести норми кримінально-виконавчого законодавства згідно з основними принципами виконання покарання, зокрема щодо жінок, а саме: забезпечити окреме утримання злочинниць, які вперше скоїли незначні злочини, від жінок, які скоїли тяжкі злочини і є неодноразово засудженими. Все це потребує реформування кримінально-виконавчої системи і потребує диференційованого підходу до виправлення та ресоціалізації засуджених під час відбування покарання в установах виконання покарань.

1. Колб О.Г. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій системі: Монографія. – Луцьк : РВВ Вежа Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2007. – С. 119. 2. Криминологія: Підручник для студентів вищих навч. закладів / О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 86. 3. Михлин А.С. Роль соціальних і демографічних характеристик особи в исправлении и перевоспитании осужденных к лишению свободы. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1970. – С. 126. 4. Антонян Ю.М. Злочинність серед жінок. – М.: Радянське право, 1998. – С. 39.

УДК 343.7

А. М. СОЛОВІЙОВА

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ВИДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Мета права – охорона життя та власності.
Дж. Локк

Аналізується кримінальна відповідальність за злочини проти власності від доби Київської Русі до сьогодення. Історико-правовий огляд здійснюється у хронологічному порядку шляхом аналізу пам'яток кримінального права від договорів Київської Русі з Візантією та різних редакцій «Руської Правди» до сьогодення. Робиться висновок про динамічний розвиток норм, які встановлювали кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти власності, про еволюційний розвиток видів та юридичних констукцій складів злочинів проти власності, про безперечний зв'язок кримінальної відповідальності за злочини проти власності із суспільним ладом.

Ключові слова: злочини проти власності, крадіжка, розбій, грабіж, вимагання, кримінальна відповідальність.

Соловьева А. Н. Историко-правовой анализ видов преступлений против собственности на украинских землях

Анализируется уголовная ответственность за преступления против собственности от эпохи Киевской Руси до современности. Историко-правовой обзор осуществляется в хронологическом порядке путем анализа памятников уголовного права от договоров Киевской Руси с Византией и различных редакций «Русской Правды» до современности. Делается вывод о динамичном развитии норм, устанавливающих уголовную ответственность за совершение преступлений против собственности, об эволюционном развитии видов и юридических конструкций составов преступлений против собственности, о бесспорной связи уголовной ответственности за преступления против собственности с общественным строем.

Ключевые слова: преступления против собственности, кража, разбой, грабеж, вымогательство, уголовная ответственность.

Soloviova Alina. Historical and Legal species analysis of crimes against property on Ukrainian lands

The article is a historical analysis of criminal responsibility for crimes against property of the days of Kievan Rus to the present. Historical and legal examination is carried out in chronological order by analyzing attractions Criminal Law of Treaties of Kievan Rus from Byzantium and the various versions of n Truth to the present. It is concluded that the dynamic development of rules that establish criminal responsibility for crimes against property, the evolution of species and legal structures of crimes against property, the undeniable connection of criminal responsibility for crimes against property of the state system.

Key words: property crimes, theft, assault, robbery, extortion, criminal liability.

Злочини проти власності своїм корінням сягають сивої давнини. Через психологічну природу людини, її здатність до таких негативних емоційних виявів, як, наприклад, заздрість та жадібність, необхідність регламентації людської поведінки взагалі та, зокрема, заборони вчинення такого роду діянь виникла одночасно з виникненням перших пам'яток права та релігійних джерел.

Дослідженням питань кримінально-правової відповідальності за злочини проти власності займалися такі вчені-криміналісти XIX – початку XX століть, як: М.С. Таганцев, Л.С. Білогріш-Котляревський, І.Я. Фойницький, А.О. Кістяківський, С.В. Познашева та ін.

Серед сучасних дослідників цього питання можна визначити Д.П. Альошина, П.П. Андрушка, Н.О. Антонока, П.С. Матишевського, М.І. Мельника, А.А. Музику, В.О. Навроцького, Є.Л. Стрельцова та інших відомих учених.

Уперше в історії вітчизняного кримінального права було закріплено відповідальність за співучасть у розкраданнях та причетність до цих злочинів у ст. 7 Договору 94 р., укладеного з Візантією при князі Ігореві, статтях 31 і 40 короткої редакції «Руської Правди», статтях 41, 42, 43, 121 просторової редакції «Руської Правди».

Н.О. Антонюк, аналізуючи пам'ятки права, у яких закріплюються перші згадки про заборону вчинення посягань на власність, називає «Руську Правду»¹.

У «Руській Правді» не виділено поняття розбою чи крадіжки. Ці злочини були об'єднані одним поняттям – «тятьба». Основною диференціюючою ознакою такого роду злочинів виступав предмет посягання. Тяжкість татьби залежала від цінності вкраденого. Так, найбільший штраф у розмірі 12 гривень накладали на осіб, що вчинили викрадення холопа чи бобра².

Аналіз статей «Руської Правди» свідчить про досить високий рівень розвитку кримінально-правового регулювання відносно власності. Об'єктами злочинного

посягання були особа і майно. Об'єктивна сторона злочину розпадалася на дві стадії: замах на злочин і закінчений злочин. Законом було визначено поняття співучасті й передбачено покарання усіх винних у злочині. Проте, аналізуючи «Руську Правду», неможливо визначити ступінь участі кожного із співучасників злочинного діяння (підбурювач, виконавець та ін.)³.

Серед майнових злочинів, які розрізняли за тієї доби, можна визначити такі: крадіжку (татьба), розбій (пограбування), привласнення загублених речей або втікача-невільника, протиправне користування чужими речами, зловмисне пошкодження чужої речі, підпал і деякі ін.⁴.

Суб'єктами злочину були лише фізичні особи, включно з холопами (рабами). Поняття юридичної особи закон цієї доби ще не знає. Законодавець нічого не говорив про віковий ценз для суб'єктів злочину. Суб'єктивна сторона включала в себе умисел і необережність. Мотиви і початкова провина проступали не чітко. Попри те, тодішня правова дійсність знає пом'якшуючі й обтяжуючі обставини у трактуванні провини. До пом'якшуючих обставин закон відносить злочини, вчинені у стані сп'яніння («во піру»), до обтяжуючих – корисливий умисел. Законодавець знав також поняття рецидиву, повторності злочину (наприклад, у разі конокрадства). Обтяжувало покарання і здійснення злочину одночасно декількома особами⁵.

Поняття злочину у праві Литовсько-Руської держави мало динамічний розвиток. На етапах панування звичаєвого права злочин розумівся як заподіяння шкоди, згодом (з другої половини XV ст.) трактувався як проступок. Кожен злочин позначався певним терміном. Залежно від характеру і наслідків злочинних дій, злочини проти здоров'я, особистої і майнової недоторканності називалися гвалтом, кривдою, лиходійством, шкодою. Злочинні діяння, зокрема їх суспільно-небезпечний характер, визначався термінами: «виступ із права», «злодійство», «провина»⁶.

Наступною пам'яткою, аналіз якої може засвідчити розвиток правових норм, можна вважати «Привілей» 1457 р., яким встановлювався принцип особистої відповідальності за правопорушення. Відповідальність спочатку наставала з семилітнього віку, проте для дітей покарання були пом'якшені. За другим статутом – з 14 років, за третім – з 16 років. Злочинами проти майнових прав вважали крадіжку, знищення чи пошкодження чужого майна, підпал, грабунки, наїзд та ін.⁷

Шляхом аналізу законодавчих актів можна прослідкувати зміну термінологічного позначення назв злочину. Так, якщо порівняти ст. 1 Псковської судної грамоти, то вона передбачала відповідальність за «нахід» – розбій, вчинений зграєю; тоді як у Литовському Статуті була закріплена відповідальність за «наїзд» – кінний напад озброєної групи осіб на потерпілого з корисливих спонукань.

У період козацької доби до майнових злочинів відносили крадіжку, розбій, не повернення боргу. Особливість відповідальності за такі злочини за цієї доби полягала в тому, що розрізняли крадіжку особистого майна та майна всього запорізького товариства. Крадіжка майна всього запорізького товариства була найтяжчим з усіх тогочасних майнових злочинів, і за цей злочин було єдине покарання – смертна кара.

Важливу рису кримінального права Гетьманщини був його приватно-правовий характер. Переслідування злочину, навіть тяжкого, було в основному приватною справою.

До категорії майнових злочинів відносили розбій (насильницький збройний напад з метою заволодіння майном), пограбування (відверте заволодіння чужою

річчю з метою привласнення в цілях виконання судового присуду або на покриття боргу чи заподіяння шкоди), крадіжку (у звичайній і кваліфікованій формах). За розбій і пограбування, як правило, карали смертю й грошовими штрафами. За крадіжку речі незначної вартості (звичайна крадіжка) злочин на перший раз карали побиттям канчуками біля ганебного стовпа й грошовим штрафом у розмірі вартості викраденого, на другий – ще й відрізали вухо, коли це трапилося втретє – відрізали друге вухо, ніс і випалювали на чолі тавро «зłodий» розпеченим залізом, а вчетверте – карали смертю через повішення. Кваліфікованими (важкими) вважалися крадіжки цінних речей, вчинені поодиноким чи групою зłodіїв через підкоп, злам замків тощо. Якщо зłodія було спіймано на «гарячому» або з краденою річчю («лицем»), то це також ускладнювало його становище. За таких обставин зłodія карали смертю через повішення. Також важкими злочинами були пограбування церков та могил, бо вважали, що ці злочини мають не лише корисливий умисел, а ще й спрямовані на крадіжку духовних цінностей. За ці злочини теж карали різними видами смертної кари⁸.

Надалі на території України почало поширюватися російське законодавство. Прикладом може слугувати «Соборне уложення» 1649 р. Статтею 89 цього акта об'єктами власності були не лише речі, а також хліб та сіно в полі. Аналізуючи цей документ, також можна виявити деякі особливості. Зокрема, це стосується крадіжки під час стихійних лих. Якщо винний доводив, що врятував майно з вогну чи води, то майно переходило в його власність.

Відповідно до «Соборного уложення» активно застосовували тілесне покарання. Так, наприклад, за першу крадіжку – зłodію відрізали вухо і позбавляли волі на два роки, за крадіжку, скоєну вдруге – відрізали друге вухо та позбавляли волі на вдвічі довший строк. Цим актом було закріплено, що таємне викрадення чужого майна було більш тяжким злочиним, ніж насильницьке викрадення майна. Така відмінність була викликана тим, що законодавець вважав таємність ознакою, яка свідчила про боягузливість злочинця. За грабіж у зłodія відбирали майно або зобов'язували до грошової виплати. Грабіж прирівнювався до своєрідної боротьби за майно, це, в свою чергу, було викликано тим, що суспільство звикло до наїздів та набігів.

Наступним джерелом права, на яке варто звернути увагу, є «Права, за якими судиться малоросійський народ». Цей документ датується 1743 р. «Права, за якими судиться малоросійський народ» у пункті 1 арт. 8 глави XXIV визначають: «Зłodії, шахраї щодень крадуть різні речі і явно беруть чи втікають, за першим разом спійманих на такому зłodійстві – бити у стовпа різками, за другим – вухо утяти, за третім – носа утяти або на чолі залізом знак випекти, а поверх такої кари за другим і третім приводом у стовпа прив'язаних в публічному місці бити різками або канчуками, а хто б з них після триразового покарання знов був спійманий на зłodійстві, той має висіти»⁹.

У цьому документі чимало положень стосувалися охорони сільськогосподарських угідь та домашніх тварин. Як окремий злочин визнавали присвоєння, утримання, знущання над твариною.

Для повного історико-правового огляду слід розглянути документ початку 19 ст. Згідно зі «Зводом законів Російської імперії» 1832 р. серед майнових злочинів визначалися такі: розбій, грабіж, викрадення, яке було визначено як крадіжка або шахрайство. Під розбоєм розуміли озброєний напад з використанням сили або зброї, який супроводжувався вбивством або завданням тяжких уш-

коджень. Вчинення розбою у церкві, розбій з нападом на житлове приміщення, повторність – обтяжуючі обставини за розбій.

Особливістю «Зводу законів» є те, що він передбачав відповідальність за викрадення документів, які містять комерційну та/або сімейну таємницю. Також було визначено поняття співучасті й установлено покарання для «попустителів і укривателів».

Крім «Зводу законів», на території України діяло на той час «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. Документ містив два окремих розділи, які передбачали відповідальність за злочини проти власності.

«Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. у період правління Олександра II було суттєво перероблено і доповнено главою, яка мала назву «Про насильницьке заволодіння чужим нерухомим майном або чужим скотом і про знищення кордонних меж і знаків». Кримінальна відповідальність передбачалася за напад із застосуванням насильства на чужі землі, будинки та інше нерухоме майно (ст. 2175). У частині 2 вказаної статті було кваліфіковано склади даного злочину, у вигляді посягань на нерухоме майно, вчинених: а) озброєними людьми; б) із завданнями тяжких побоїв, ушкоджень, поранень або інших пошкоджень здоров'я; в) шляхом інших дій, які загрожують безпеці життя.

Статтею 1688 «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. передбачалась кримінальна відповідальність за примушування до давання майнових зобов'язань. На цьому етапі поняття вимагання уточнювалося та розглядалося як окремий вид насильницького майнового злочину. Вимагання вперше було розглянуто як один із видів майнових злочинів.

Важливим етапом у розвитку кримінального права є ухвалення «Уголовного уложення» 1903 р. Відповідно до Уложення, розрізняли три види відкритого викрадення чужого майна: розбій (викрадення чужого рухомого майна шляхом застосування насильства), грабїж з насильством (таке саме викрадення, але з менш тяжким насильством), грабїж без насильства (відкрите викрадення чужого майна, але без насильства) «Уголовне уложення» 1903 р. передбачало не тільки основний склад злочину, але й кваліфіковані. Поряд із вимаганням у законодавстві передбачалась відповідальність і за шантаж.

На західноукраїнських землях у період Австрійського панування діяло «Угорське кримінальне уложення про злочини і проступки» 1879 р., яке містило декілька складів злочинів вимагання. Під вимаганням розуміли протизаконне примушування до надання майна силою чи погрозами завдання шкоди.

Після Жовтневої революції під час створення законодавства було враховано дореволюційний досвід щодо визначення поняття вимагання. Це поняття було передбачене у ст. 194 Кримінального кодексу (далі – КК) України 1922 р., а у ст. 195 передбачалась кримінальна відповідальність за шантаж. Також у КК 1922 р. до злочинів проти власності належала підробка документів з корисливою метою. Злочинами проти власності також вважали купівлю завідомо краденого, умисне або необережне знищення майна. Кримінальна відповідальність за вимагання передбачалась і у КК України 1927 р. Проте відповідальність за вимагання за ознакою змісту погрози диференційовано в межах однієї статті, тоді як у КК 1922 р. – в межах двох статей.

Кримінальний кодекс України 1960 р. передбачав спочатку кримінальну відповідальність за вимагання індивідуального майна, а з 1989 р. – і за вимагання державного чи колективного майна. Злочинами проти індивідуальної власності

були крадіжка, грабіж, розбій, шахрайство, вимагання, умисне знищення або пошкодження індивідуального майна громадян. Злочини проти державної та колективної власності, окрім аналогічних посягань, містили й чимало інших інститутів.

За радянських часів кримінально-правові норми, які встановлювали відповідальність за злочини проти власності, містились у декретах Радянської влади, Керівних началах з кримінального права РРФСР 1919 р., Кримінальному кодексі РРФСР 1922 р., Основних началах кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р., Кримінальних кодексах УРСР 1922, 1927 і 1960 років, Основах кримінального законодавства СРСР 1958 р., Основах кримінального законодавства Союзу РСР і республік 1991 р., інших нормативно-правових актах радянського періоду.

Отже, можна прослідкувати динамічний розвиток норм, які встановлювали кримінальну відповідальність за вчинення злочинів проти власності, еволюційний розвиток видів та юридичних конструкцій складів злочинів проти власності, зв'язок кримінальної відповідальності за злочини проти власності з державним устроєм. Вперше зустріти такі норми можна в договорі з Візантією при Ігореві, також у «Руській Правді». Під час аналізу історичних пам'яток можна виявити перехід від насильницьких способів покарань (членушкодження) до більш «цивілізованих» – позбавлення волі або грошовий штраф. Схожою із сучасною системою злочинів проти власності стала радянська, однак за сучасного існування аксіоми про рівність усіх форм власності важко зрозуміти відмінність у видах самих злочинів та покарань за злочини проти індивідуального і проти державного майна.

1. *Антонюк Н.О.* Кримінально-правова охорона власності: Навч. посіб. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 514 с. 2. *Захарченко П.П.* Історія держави та права України: Навч. посіб. для дист. навч. – К.: Ун-тет Україна, 2005. – С. 31. 3. *Терлюк І.Я.* Історія українського права від найдавніших часів до XVIII століття: Навч. посіб. з історії держави і права України. – Львів, 2003. – С. 33. 4. Там само. – С. 35. 5. Там само. – С. 33. 6. Там само. – С. 62. 7. *Тицик Б.Й., Вівчаренко О.А.* Суспільно-політичний лад і право України у складі Литовської держави та Речі Посполитої. – Івано-Франківськ: Прикарпатський університет, 1996. – С. 33. 8. *Терлюк І.Я.* Цит. праця. – С. 104. 9. Цит. праця. – С. 146.

УДК

Н. В. САМАНДАС

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЧИННИКІВ ПІДВИЩЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ПОЛІЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Проаналізовано погляди зарубіжних учених, у яких розкрито сутність та зміст професійної культури поліцейського. Визначено ставлення суспільства до міліції в Ук-

© САМАНДАС *Наталія Володимирівна* – кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв